

11. POLSKA BANKOWOŚĆ SPÓŁDZIELCZA PODCZAS PANDEMII COVID-19 – ZAGROŻENIA I WYZWANIA

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-152-1/11>

Michał Jurek

Spółdzielczy System Ochrony SGB w Poznaniu
michjurek@poczta.onet.pl

Polish cooperative banking sector during the COVID-19 pandemic – threats and challenges

Abstract: The aim of this paper is the analysis of framework for cooperative banks in Poland since the outbreak of the coronavirus disease and impact of the COVID-19 pandemic on the situation of cooperative banks as well as preventive measures undertaken by them. This paper focuses on the short and long run risk factors in post-pandemic economy. Therefore, it identifies key risk factors and challenges faced by cooperative banks and pathways to development of cooperative banking sector in Poland.

Keywords: cooperative banks, central bank, monetary policy, banking risk.

Wstęp

Pandemia COVID-19 jest zjawiskiem o bezprecedensowym wpływie na światową gospodarkę. Wprowadzenie zasad dystansu społecznego i wstrzymanie aktywności gospodarczej w wielu krajach doprowadziło do załamania gospodarczego o skali większej niż ta obserwowana podczas globalnego kryzysu finansowego w latach 2008–2009. Łagodzenie skutków zaburzeń związanych z pandemią, wynikających z wprowadzonych obostrzeń i restrykcji sanitarnych, wymagało podejmowania niestandardowych działań po stronie polityki fiskalnej i pieniężnej.

W Stanach Zjednoczonych zaobserwowano gwałtowne załamanie koniunktury: produkcja przemysłowa jeszcze w marcu 2020 r. zmniejszyła się o 5,4% m/m,

Sugerowane cytowanie:

Jurek, M. (2022). Polska bankowość spółdzielcza podczas pandemii COVID-19 – zagrożenia i wyzwania. W: G. Kotliński (red.), *Bankowość komercyjna i spółdzielcza w Polsce – refleksje po trzech dekadach transformacji. Szkice ku pamięci Doktora Ryszarda Mikołajczaka* (s. 200–214). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-152-1/11>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

najsilniej od 1946 r., a stopa bezrobocia wzrosła przejściowo do niemal 15,0%. Federalny Komitet Otwartego Rynku dokonał obniżenia stopy funduszy federalnych do przedziału 0,00–0,25% i zdecydował o rozpoczęciu kolejnego programu ilościowego łagodzenia polityki pieniężnej i skupie aktywów finansowych, deklarując skup aktywów finansowych za co najmniej 120 mld dolarów miesięcznie (FOMC [Federal Open Market Committee], 2020a, 2020b, 2020c).

Drastyczne załamanie gospodarki zaobserwowano również w strefie euro. Tempo zmian PKB już w I kwartale 2020 r. wyniosło $-3,3\%$ w skali roku, by w II kwartale osiągnąć $-14,6\%$. Sytuacja ta skłoniła Radę Prezesów EBC do doraźnego wsparcia płynnościowego i uruchomienia zakupów aktywów finansowych. Ogłoszono wprowadzenie pandemicznego programu łagodzenia polityki pieniężnej: skupu prywatnych i publicznych papierów wartościowych (ECB [European Central Bank], 2020a). W grudniu 2020 r. zwiększono skalę tzw. pandemicznego programu skupu o 500 mld euro, łącznie do 1,85 bln euro (ECB, 2020b).

Dekoniunktura nie ominęła również Polski. Fale zakażeń wirusem SARS-CoV-2 wymusiły wdrożenie obostrzeń sanitarnych w Polsce. Rząd wprowadził restrykcje dotyczące mobilności ludzi, znacząco ograniczając możliwości handlu w sklepach oraz aktywność w zakresie turystyki i rekreacji. W efekcie PKB w Polsce w 2020 r. spadł o $2,8\%$ w porównaniu z 2019 r. (w cenach stałych roku poprzedniego). Produkcja sprzedana przemysłu w 2020 r. obniżyła się w skali roku po raz pierwszy od 2009 r., a produkcja budowlano-montażowa – po raz pierwszy od trzech lat. Pogorszyła się też koniunktura w handlu. Sprzedaż detaliczna była ogółem niższa niż w roku poprzednim o $3,8\%$, a spadki były obserwowane zwłaszcza w okresach, w których na skalę sprzedaży wpływały ograniczenia w handlu w tradycyjnych sklepach związane z epidemią COVID-19 (GUS [Główny Urząd Statystyczny], 2021).

Polskie władze monetarne w ślad za innymi bankami centralnymi złągodziły nastawienie w polityce pieniężnej. 16 marca 2020 r. Zarząd NBP zdecydował o uruchomieniu operacji zasilających banki w płynność i o wdrożeniu zakupu obligacji skarbowych na rynku wtórnym. Rada Polityki Pieniężnej obniżyła stopy procentowe NBP na jednodniowym posiedzeniu 17 marca, 8 kwietnia i 28 maja br. (RPP [Rada Polityki Pieniężnej], 2020a, 2020b, 2020c). Oprócz obniżenia podstawowych stóp procentowych do niemal zerowego poziomu Narodowy Bank Polski rozpoczął realizację programu ilościowego łagodzenia polityki pieniężnej poprzez operacje strukturalne otwartego rynku, skupując od marca do grudnia 2020 r. obligacje skarbowe, a także te emitowane przez Polski Fundusz Rozwoju i Bank Gospodarstwa Krajowego, o równowartości 107,1 mld zł (NBP [Narodowy Bank Polski], 2020a).

Banki spółdzielcze silnie odczuły spadek przychodów odsetkowych wywołany obniżką podstawowych stóp procentowych. Problem dotyczył głównie banków, na których przychody w dużym stopniu oddziałują przychody odsetkowe

z lokat utrzymywanych w banku zrzeszającym. Bankom tym trudno generować wyniki finansowe pozwalające na zarządzanie ryzykiem kredytowym i operacyjnym, a także na budowanie funduszy własnych. Jest to też problem dla tych banków, które w przeszłości zgłaszały zbyt duży apetyt na ryzyko i obecnie borykają się ze złą jakością portfela kredytowego. Sytuacja jest tym trudniejsza, że znacząca redukcja podstawowych stóp procentowych NBP była niezapowiedziana i nieoczekiwana, więc banki spółdzielcze nie mogły się na nią przygotować, a jednocześnie muszą się zmagać z coraz silniejszą presją kosztową utrudniającą budowanie bazy kapitałowej.

Biorąc to pod uwagę, celem rozdziału jest analiza zmiany uwarunkowań działania sektora banków spółdzielczych w Polsce, do jakiej doszło po wybuchu pandemii, ocena jej wpływu na sytuację banków spółdzielczych, a także podjętych przez banki działań zaradczych, jak również identyfikacja krótko- i długookresowych czynników ryzyka dla funkcjonowania banków spółdzielczych w postpandemicznej gospodarce.

11.1. Zmiana uwarunkowań działania banków spółdzielczych w Polsce

Wybuch pandemii wpłynął na działalność krajowych banków spółdzielczych w sposób krytyczny. Na pierwszym etapie rozprzestrzeniania się pandemii, jeszcze w marcu 2020 r., w bankach spółdzielczych odnotowano m.in. wzmożony ruch klientów, w szczególności osób starszych, zwiększone zapotrzebowanie na gotówkę w kasach oraz bankomatach, wzrost kosztów zasilenia i obsługi bankomatów, ograniczone zasoby kadrowe, zrywanie przez klientów lokat terminowych, problemy z zaopatrzeniem w waluty wymienne. W żadnym banku nie wystąpiło jednak zagrożenie utraty płynności; sytuacja w tym zakresie była bezpieczna.

Po wybuchu pandemii uruchomiono programy wsparcia dla klientów banków. Związek Banków Polskich informował, że klienci indywidualni banków do końca kwietnia ubiegłego roku złożyli łącznie 800 tys. wniosków o prolongaty spłaty kredytów, z czego rozpatrzono pozytywnie 675 tys. Przedsiębiorcy złożyli w bankach prawie 112 tysięcy wniosków (ZBP [Związek Banków Polskich], 2020b). Banki przystąpiły też do wspierania klientów z wykorzystaniem instrumentów udostępnianych przez sektor publiczny. Do 27 lipca br. banki łącznie udzieliły prawie 80 mld zł finansowania, które trafiło do ok. 350 tys. przedsiębiorców w postaci kredytów z gwarancjami BGK oraz pożyczek lub subwencji PFR (ZBP, 2020a). Banki spółdzielcze przystąpiły do tych programów, m.in. umożliwiając klientom odroczenie spłat kredytów i ułatwiając obsługę zobowiązań kredytowych.

Obawy przed materializacją ryzyka kredytowego przełożyły się na zacieśnienie akcji kredytowej. Według kwartalnej ankiety NBP na temat sytuacji na rynku kredytowym banki już w I kwartale 2020 r. dokonały zaostrzenia polityki kredytowej (NBP, 2020b). Objęło ono głównie podmioty gospodarcze, w tym zwłaszcza z segmentu MSP. Zaostrzenie polityki kredytowej było kontynuowane w miarę jak wyczerpywały się bufory płynnościowe przedsiębiorstw. Według tzw. szybkiego monitoringu NBP sektora przedsiębiorstw w II kwartale 2020 r. osłabiła się zdolność przedsiębiorstw do terminowej obsługi zadłużenia. Około 1/4 przedsiębiorców wskazała na możliwość pogorszenia się płynności w III kwartale (NBP, 2020d). Z kolei według BIG InfoMonitor i Biura Informacji Kredytowej już w kwietniu br. nieobsługiwane przeterminowane zadłużenie przedsiębiorstw wzrosło o 572 mln zł, czyli dwukrotnie szybciej niż wynosiła średnia miesięczna w 2019 r., do 7,9 mld zł (BIK [Biuro Informacji Kredytowej], 2020).

Druga fala zakażeń wirusem SARS-CoV-2 wymusiła ponowne wdrożenie obostrzeń sanitarnych w Polsce. Rząd wprowadził kolejne restrykcje w mobilności ludzi, znacząco ograniczając możliwości handlu w sklepach oraz aktywność w zakresie turystyki i rekreacji. W efekcie 2020 r. przyniósł wzrost liczby upadłości i restrukturyzacji przedsiębiorstw w polskiej gospodarce wraz z ogłaszaniem niewypłacalności w formie nowego uproszczonego postępowania o zatwierdzenie układu (bez rejestracji w sądzie). Według Coface łączna ich liczba wyniosła 1243 i była wyższa o 22% w porównaniu z 2019 r. (Coface, 2021). Najwyższy wzrost niewypłacalności w skali roku (o 54%) zaobserwowano w usługach: w tym w zakwaterowaniu i gastronomii (aż o 186%), handlu detalicznym (o 39%) i transporcie (o 36%). Wystąpił również silny wzrost niewypłacalności w rolnictwie (o 52%).

Na negatywne oddziaływanie pandemii wskazały przedsiębiorstwa ankietowane przez NBP. 70% z nich oceniło, że w 2020 r. pandemia COVID-19 oddziaływała na ich sytuację w stopniu co najmniej umiarkowanie negatywnym. Prawie 1/3 badanych doświadczyła wpływu restrykcji przeciwpandemicznych, przy czym 8% – wpływu bezpośredniego (głównie podmioty z branży hotelarskiej i gastronomicznej). Mimo poprawy w III kwartale 2020 r., sytuacja przedsiębiorstw nie powróciła do poziomów przedkryzysowych.

Jak wynika z badań ankietowych NBP, w IV kwartale 2020 r. banki w niewielkim stopniu zmieniły poziom restrykcyjności kryteriów udzielania kredytów dla sektora niefinansowego i zaostrzyły niektóre warunki, przede wszystkim dla kredytów dla przedsiębiorstw. Spadł też popyt na wszystkie kategorie kredytów, przy czym najbardziej na kredyty konsumpcyjne i dla sektora MSP (NBP, 2020c). Niepewność w sprawie dalszego przebiegu pandemii i organizacji procesu szczepień nadal wstrzymywała akcję kredytową. Relacja kredytów do depozytów pod koniec 2020 r. spadła do najniższych poziomów od kilkunastu lat (81,7% w listopadzie, 83,3% w grudniu 2020 r.). Ostrożna polityka kredytowa

banków w okresie silnego wyhamowania aktywności gospodarczej i utrzymującej się niepewności była reakcją na obawy przed trudnościami w regulowaniu zobowiązań klientów. Według BIK akcja kredytowa w 2020 r. osiągnęła 140,8 mld zł i była niższa o 29 mld zł (o 18%) niż w 2019 r. Zaobserwowano spadek popytu na większość produktów (BIK, 2021).

Rosnąca wskutek wykorzystywania przez przedsiębiorstwa programów pomocowych płynność wraz ze zmianami zachowań klientów indywidualnych przełożyła się na zmiany struktury podaży pieniądza. Na koniec 2020 r. podaży pieniądza, na którą składa się pieniądź gotówkowy w obiegu (poza kasami banków) oraz depozyty i inne zobowiązania wobec podmiotów krajowych innych niż monetarne instytucje finansowe i instytucje rządowe szczebla centralnego, stanowiła 1,822 bln zł, z czego 306,7 mln zł przypadło na gotówkę bez kas banków. Ta ostatnia składowa podaży pieniądza wzrosła począwszy od marca 2020 r. aż o 80,5 mln zł. Był to efekt obserwowanego w szczególności w marcu i kwietniu 2020 r. wzmożonego zapotrzebowania klientów na gotówkę. Jednocześnie obniżenie oprocentowania spowodowało odpływ depozytów terminowych, które w okresie marzec – grudzień 2020 r. według ujęcia transakcyjnego zmniejszyły się o niespełna 85 mln zł w przypadku gospodarstw domowych i o ponad 20 mln zł w przypadku przedsiębiorstw. Jednocześnie wzrosły środki na rachunkach bieżących: łącznie o 294 mln zł (NBP, 2021). Widoczna jest więc zmiana nastawienia klientów do gromadzenia oszczędności i wzrost preferencji płynności w warunkach niższego oprocentowania.

Wzrostu bazy depozytowej w pandemicznych warunkach, negatywnie wpływających na zdolność do generowania przepływów pieniężnych oraz do obsługi zobowiązań przez klientów, nie udało się przekuć we wzrost akcji kredytowej. Banki, próbując ograniczać ryzyko kredytowe, koncentrowały się na własnych, dobrze znanych klientach i nie poszerzały bazy klientowskiej. Ograniczyło to dodatkowo przychody banków, znacząco nadszarpnięte przez obniżkę podstawowych stóp procentowych, a przecież nie można zapomnieć o zastosowaniu umownych moratoriów kredytowych, które dla banków spółdzielczych oznaczały kolejne uszczuplenie bieżących wyników finansowych.

11.2. Wpływ pogorszenia koniunktury i złagodzenia nastawienia w polityce pieniężnej na sytuację banków spółdzielczych

Przez większość 2020 r. sektor banków spółdzielczych działał w trudnych warunkowaniach. W szczególności musiał sprostać obniżce podstawowych stóp procentowych NBP, która wpłynęła na drastyczne obniżenie przychodów odset-

kowych banków spółdzielczych, co skutkowało spadkiem wyniku finansowego netto banków spółdzielczych (tabela 2).

Dążąc do budowania tych ostatnich, banki spółdzielcze podjęły działania, które można zaliczyć do czterech grup. Po pierwsze, zaczęły na znacznie większą niż dotąd skalę lokować środki w instrumenty dłużne (tabela 1). Zaangażowanie bilansowe w instrumenty dłużne wyceniane według zamortyzowanego kosztu zwiększyło się z 16,4 mld zł w 2019 r. do 29,0 mld zł w 2020 r. Po drugie, w znacznie większym niż dotąd stopniu wykorzystywano pomniejszenia podstawy tworzenia rezerw i odpisów (tabela 2). Na koniec 2020 r. wynik z tytułu rezerw oraz utraty wartości lub odwrócenia utraty wartości był łącznie o 418 mln zł lepszy niż w 2019 r.

Gdyby przyjąć średni poziom tych pozycji z lat 2018–2019, wynik brutto byłby niższy o prawie połowę. Charakterystyczne, że na koniec 2020 r. zauważalnie spadł wolumen należności ze stwierdzoną utratą wartości w sektorze niefinansowym. W skali roku ten spadek wyniósł ponad 400 mln zł i 6,6% (tabela 3). Może to oznaczać zmianę polityki banków spółdzielczych i mniej konserwatywne niż dotąd podejście w zakresie klasyfikacji ekspozycji z tytułu oceny sytuacji ekonomiczno-finansowej kredytobiorców.

Po trzecie, banki wykorzystały pomoc oferowaną w ramach tzw. tarcz antykryzysowych, dzięki czemu wynik z pozostałych pozycji tworzących całkowite przychody operacyjne netto był wyższy w skali roku o prawie 30% (tabela 2). Miało to niebagatelny wpływ na sytuację banków; skorygowanie wyniku z pozostałych pozycji tworzących całkowite przychody operacyjne netto do średniego poziomu z lat 2018–2019 oznaczałoby, że wynik brutto byłby niższy o ponad 90 mln zł. I wreszcie po czwarte, banki starały się ograniczyć koszty działania, zwłaszcza w zakresie kosztów działania i kosztów pracowniczych.

Zmiana uwarunkowań prowadzonej działalności była jednak tak znaczna, że podjęte działania okazały się niewystarczające do utrzymania wyniku finansowego na poziomie znanym z lat ubiegłych. Wynik netto banków spółdzielczych wyniósł 505 mln zł i był o 14% niższy niż w 2019 r. Wynik z tytułu odsetek w skali roku obniżył się o 16,4% przy niemal niezmiennym wyniku z tytułu prowizji. Oznaczało to nasilające się problemy w obszarze rentowności banków, utrudniając generowanie takiego wyniku z działalności bankowej, który pokryłby koszty działania i amortyzacji, uniemożliwiając tym samym bez pogłębienia straty reagowanie na ewentualną materializację ryzyka kredytowego i dotworzenie rezerw.

Tabela 1. Aktywa i pasywa sektora banków spółdzielczych

Banki spółdzielcze	mln zł			zmiana r/r (%)				
	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020
Aktywa razem	142 295,3	150 684,8	153 546,4	167 195,6	7,85	8,99	7,91	10,96
Kasa, środki w bankach centralnych i inne depozyty płatne na żądanie	9 591,0	10 832,0	11 411,3	13 479,6	12,43	12,91	18,98	24,44
Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu	61,1	54,5	109,7	118,8	-7,47	2,17	79,60	118,10
Aktywa finansowe wyceniane według wartości godziwej (ze skutkiem wyceny odnoszonym do RZiS)	78,2	82,8	78,7	99,1	5,47	-10,46	0,60	19,77
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży/wyceniane według wartości godziwej przez inne całkowite dochody	7 316,1	7 942,4	7 981,2	10 080,0	23,97	12,03	9,09	26,91
w tym instrumenty dłużne	5 735,5	6 376,8	6 490,8	8525,9	29,48	13,73	13,17	33,70
Aktywa finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu	121 598,2	128 324,9	130 442,8	140 061,0	6,93	8,93	7,27	9,15
- instrumenty dłużne	14 922,0	16 438,8	21 763,8	29 023,5	10,03	12,32	45,85	76,56
- kredyty i zaliczki	106 676,3	111 886,2	108 679,0	111 037,5	6,51	8,45	1,88	-0,76
Nieruchomości inwestycyjne i rzeczowe aktywa trwałe	2 327,8	2 365,0	2 326,9	2 340,5	-0,60	1,55	-0,04	-1,04
Wartości niematerialne i prawne	45,3	48,6	39,9	42,2	15,61	4,65	-11,85	-13,21
Inwestycje w jednostkach zależnych, we wspólnych przedsięwzięciach i w jednostkach stowarzyszonych	0,5	0,5	0,5	3,9	-	16447,37	-0,21	675,68
Aktywa z tytułu podatku dochodowego	430,3	431,3	410,2	396,2	4,20	0,29	-4,67	-8,14
Pozostałe aktywa	846,7	602,7	745,1	574,2	-0,25	-25,69	-11,99	-4,73
Pasywa razem	142 295,3	150 684,8	153 546,4	167 195,6	7,85	8,99	7,91	10,96
Zobowiązania razem	129 761,5	137 965,5	140 416,9	153 891,4	8,27	9,48	8,21	11,54

Zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu	0,0	5,2	3,2	3,0	-100,00	1263,80	-	-42,99
Zobowiązania finansowe wyceniane według wartości godziwej (ze skutkiem wyceny odnośnym do RZIS)	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-4,03	-4,03	0,00
Zobowiązania finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu	128 031,3	136 650,6	138 660,8	152 645,2	8,38	9,58	8,30	11,70
- depozyty	126 691,1	135 366,6	137 528,5	151 695,3	8,61	9,83	8,55	12,06
- zobowiązania z tytułu własnej emisji	465,6	473,1	333,5	259,7	0,24	1,82	-28,38	-45,11
- pozostałe zobowiązania	874,6	810,9	798,8	690,2	-14,55	-17,75	-8,66	-14,89
Rezerwy	298,3	316,4	316,8	326,7	0,24	10,21	6,21	3,25
Zobowiązania z tytułu podatku dochodowego	190,2	183,8	180,7	172,2	-4,39	-3,42	-4,99	-6,34
Inne zobowiązania	1 241,7	809,4	1 255,4	744,4	2,16	-3,26	1,10	-8,03
Kapitał własny razem	12 533,8	12 719,3	13 129,4	13 304,2	3,68	3,96	4,75	4,60

Źródło: (KNF, 2021).

Tabela 2. Rachunek zysków i strat sektora banków spółdzielczych

Banki spółdzielcze	mln zł			zmiana r/r (%)				
	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020
Przychody z tytułu odsetek	2414,8	4929,7	2191,9	3771,4	3,67	3,98	-9,23	-23,50
Koszty odsetek	515,2	1037,8	405,5	517,7	1,58	1,81	-21,30	-50,11
Wynik z tytułu odsetek	1899,5	3891,8	1786,5	3253,6	4,25	4,57	-5,95	-16,40
Przychody z tytułu dywidend	0,8	2,6	0,8	2,2	71,82	93,09	3,67	-14,93
Wynik z tytułu prowizji	502,2	1006,7	479,7	999,9	-0,85	-0,89	-4,48	-0,68
Pozostałe	139,6	245,4	90,2	313,8	43,40	22,67	-35,38	27,89
Całkowite przychody operacyjne, netto	2542,1	5146,5	2357,1	4569,5	4,77	4,21	-7,28	-11,21
Koszty działania banku	1564,6	3245,5	1595,3	3235,6	2,75	2,30	1,96	-0,30
- koszty działania banku, koszty pracownicze	1085,8	2228,9	1072,3	2157,5	4,30	4,16	-1,24	-3,21
- koszty ogólnego zarządu	478,7	1016,6	523,0	1078,2	-0,58	-1,56	9,24	6,06
Amortyzacja środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych	93,1	187,9	92,3	183,5	-1,08	-0,48	-0,88	-2,35
Zysk lub strata z tytułu modyfikacji, netto	0,0	0,3	0,0	-0,1	-369,77	-742,40	-175,80	-130,88
Rezerwy	46,2	72,6	31,9	52,3	35,43	7,61	-31,03	-28,00
Utrata wartości lub odwrócenie utraty wartości	352,6	797,7	177,5	400,1	30,68	25,45	-49,66	-49,85
Aktywa finansowe wyceniane według zamortyzowanego kosztu	299,6	708,7	167,5	386,6	21,37	19,97	-44,10	-45,45
Aktywa niefinansowe	0,7	1,6	0,5	1,0	120,72	226,63	-27,46	-38,29
Pozostałe odpisy	52,2	87,4	9,5	12,5	131,06	88,39	-81,88	-85,69
Wynik z działalności operacyjnej	485,6	843,1	460,2	698,0	-3,99	-3,54	-5,22	-17,22
Zysk (strata) brutto z działalności kon-tynuowanej	485,6	843,2	460,0	697,7	-4,05	-3,60	-5,27	-17,25
Zysk (strata) brutto	485,6	843,2	460,0	697,7	-4,05	-3,60	-5,27	-17,25
Zysk (strata) roku bieżącego	355,3	588,1	344,8	505,6	-5,03	-7,81	-2,96	-14,03

Źródło: (KNF, 2021).

Tabela 3. Należności sektora banków spółdzielczych (bez instrumentów dłużnych)

Banki spółdzielcze	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020	06.2019	12.2019	06.2020	12.2020	zmiana r/r (%)	
	mln zł									
Sektor instytucji rządowych i samorządowych										
Należności bez utraty wartości	9 307,0	10 600,3	10 175,4	11 188,8	31,29	11,09	9,33	5,55		
Należności ze stwierdzoną utratą wartości	18,8	24,2	17,1	21,5	-26,56	24,33	-9,26	-11,01		
Odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości	0,5	2,3	2,1	3,0	-76,63	358,50	304,73	30,15		
Sektor niefinansowy										
Należności bez utraty wartości	61 459,0	61 130,1	60 566,2	60 632,4	2,58	2,83	-1,45	-0,81		
Należności ze stwierdzoną utratą wartości	5 998,2	6 104,5	5 613,8	5 701,2	4,29	2,46	-6,41	-6,61		
Odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości	2 704,3	2 806,5	2 602,0	2 696,1	13,16	6,19	-3,78	-3,94		
Przedsiębiorstwa										
Należności bez utraty wartości	15 888,9	15 372,6	14 933,5	14 815,7	-2,31	-1,61	-6,01	-3,62		
Należności ze stwierdzoną utratą wartości	3 422,9	3 487,0	3 106,0	3 165,2	-0,03	0,31	-9,26	-9,23		
Odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości	1 378,3	1 441,1	1 316,2	1 364,4	10,68	3,48	-4,50	-5,32		
Gospodarstwa domowe										
Należności bez utraty wartości	44 917,2	45 052,9	44 926,1	45 086,8	4,34	4,35	0,02	0,08		
Należności ze stwierdzoną utratą wartości	2 558,0	2 602,5	2 494,2	2 523,7	10,74	5,61	-2,49	-3,03		
Odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości	1 319,4	1 359,6	1 279,0	1 325,2	15,78	9,19	-3,06	-2,53		
Instytucje niekomercyjne										
Należności bez utraty wartości	652,9	704,6	706,6	729,9	8,84	8,94	8,22	3,59		
Należności ze stwierdzoną utratą wartości	17,3	15,0	13,6	12,2	-0,18	-14,49	-20,99	-18,48		
Odpisy na należności ze stwierdzoną utratą wartości	6,6	5,8	6,8	6,5	30,74	11,60	2,69	10,54		

Źródło: (KNF, 2021).

11.3. Czynniki ryzyka i wyzwania przed sektorem bankowości spółdzielczej

Sektor bankowy odczuł w pełni efekty wystąpienia pandemii i wprowadzenia środków w celu przeciwdziałania jej skutkom, w tym obniżenia podstawowych stóp procentowych NBP. Komitet Stabilności Finansowej ocenił, że na skutek pandemii COVID-19 zmienił się charakter i hierarchia źródeł ryzyka dla systemu bankowego w Polsce. Jako nowe i istotne jego źródło wskazano straty kredytowe, jakie mogą powstać w wyniku pogorszenia się kondycji finansowej kredytobiorców w związku ze skutkami pandemii. Możliwe jest też nadmierne ograniczenie przez banki dostępności kredytu (KSF [Komitet Stabilności Finansowej], 2020).

Tabela 4. Czynniki ryzyka dla banków spółdzielczych

Perspektywa	Czynniki
Krótkookresowa	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost kosztów związany z koniecznością zabezpieczenia pracowników – organizacja pracy zdalnej z zachowaniem wymogów cyberbezpieczeństwa – problemy z zapewnieniem niezbędnej do utrzymania ciągłości działania obsady kadrowej w warunkach zwiększonej zachorowalności pracowników w okresie zimowym – wzrost zmienności cen na rynku finansowym, w tym kursu złotego – rosnące zaangażowanie banków w dłużne papiery wartościowe, w tym papiery o stałej stopie procentowej – słaby popyt na kredyty w warunkach wysokiej płynności przedsiębiorstw i rosnących depozytów jednostek samorządu terytorialnego wskutek korzystania z programów pomocowych
Długookresowa	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost ryzyka rynkowego w warunkach niepewności związanej z krajową i światową koniunkturą – materializacja transmisji zaburzeń wynikających z rozciągnięcia łańcuchów dostaw i intensyfikacji ryzyk branżowych, i jej negatywny wpływ na ryzyko kredytowe – wzrost liczby upadłości przedsiębiorstw – spadek popytu przedsiębiorstw na finansowanie kredytem inwestycji i kapitału obrotowego – nieterminowe regulowanie zadłużenia przez klientów detalicznych i korporacyjnych – materializacja ryzyka kredytowego oraz ryzyka koncentracji i jej ujęcie w rosnących rezerwach celowych i odpisach – spadek wartości zabezpieczeń – problemy z windykacją i restrukturyzacją wierzytelności – trudności z utrzymaniem i pozyskaniem klientów – wzrost kosztów z tytułu pozyskania i utrzymania kadry niezbędnej do zmiany modelu biznesowego działania banków spółdzielczych

Źródło: Opracowanie własne.

Sytuacja związana z pandemią ma krytyczny wpływ na funkcjonowanie banków spółdzielczych. Wciąż istotne jest ryzyko nasilenia zaburzeń płynności finansowej i spadku zdolności do generowania przepływów pieniężnych oraz obsługi zobowiązań przez klientów. Oprócz tego banki spółdzielcze muszą się dostosować do działania w warunkach niskich stóp procentowych, zmagając się z obniżeniem przychodów odsetkowych i podwyższonymi kosztami działania, wynikającymi z konieczności zabezpieczenia pracowników przed negatywnymi skutkami pandemii. Czynniki ryzyka już się ujawniają i będą się nadal ujawniać w krótkim i długim terminie. Prezentuje je tabela 4.

Obecnie do kluczowych wyzwań dla banków spółdzielczych należy zaliczyć:

- rozwój nowoczesności produktowej i operacyjnej, wdrożenie adekwatnych narzędzi do obsługi klienta, ale też do wewnętrznego zarządzania;
- wzrost aktywności w rentownych segmentach produktowych, ograniczenie działalności związanej z produktami niskomargłowymi;
- utrzymanie dotychczasowych i pozyskanie nowych klientów przy jednoczesnym utrzymaniu bezpieczeństwa portfela aktywów;
- zahamowanie wzrostu lub ograniczenie kosztów działania.

Zakończenie

Banki spółdzielcze sprostały wyzwaniom, które pojawiły się po wybuchu pandemii. Zaspokoiły wzmożony popyt klientów na gotówkę. Utrzymały otwarte placówki, mimo problemów wynikających ze zmniejszonych zasobów kadrowych, często pozostając w najbliższej okolicy jedyną instytucją dostępną dla klientów. Prolongowały klientom spłatę zadłużenia. Wzięły aktywny udział w działaniach ukierunkowanych na udzielanie przedsiębiorcom finansowania z wykorzystaniem środków publicznych w postaci kredytów z gwarancjami BGK oraz pożyczek lub subwencji PFR. W mniejszym stopniu niż sektor banków komercyjnych zaostrzyły kryteria oraz warunki udzielania kredytów, przeciwdziałając materializacji ryzyka związanego z ograniczeniem dostępności kredytu dla klientów indywidualnych i przedsiębiorców. Wdrożyły działania na rzecz restrukturyzacji kosztowej.

Zrobiono już bardzo dużo, jednak środowisko, w którym będą w nadchodzących miesiącach działać banki spółdzielcze, pozostanie niesprzyjające. Nieterminowe regulowanie zadłużenia przez klientów detalicznych i korporacyjnych, przyrost należności zagrożonych i dotwarzanie rezerw celowych, problemy z windykacją i restrukturyzacją wierzytelności, spadek popytu na produkty bankowe, trudności z utrzymaniem i pozyskaniem klientów czy organizacja pracy

zdalnej z zachowaniem wymogów cyberbezpieczeństwa to tylko niektóre problemy stojące przed bankami spółdzielczymi.

Poszukiwanie środka zaradczego na istniejące problemy nie jest proste, ponieważ nie ma jednego działania, które pozwoli przezwyciężyć wszystkie trudności w tym zakresie. Potrzebne jest holistyczne, całościowe spojrzenie na strukturę banku i jego funkcjonowanie, a następnie podjęcie skoordynowanych działań po stronie przychodowej i kosztowej, aby doprowadzić do trwałej poprawy sytuacji finansowej banku.

Co to oznacza? Między innymi konieczność nieustannego śledzenia zmian przychodowości i kosztowości aktywów i pasywów w przekroju klientowskim oraz produktowym, a także systematycznej identyfikacji klientów i produktów, generujących najwyższą marżę. Za tym powinna pójść ocena możliwości przeprowadzenia zmian w strukturze organizacyjnej i automatyzacji procesów bankowych skutkująca na przykład zwiększeniem zaangażowania pracowników wykonujących dotąd funkcje *back office* w proces sprzedażowy, a także podjęcie strategicznych decyzji dotyczących struktury portfela kredytowego oraz grup klientów, których bank będzie pozyskiwać i obsługiwać.

Wymaga to zgromadzenia i analizy informacji o obecnym portfelu, ale również, a może przede wszystkim, zmiany myślenia o dotychczasowym modelu kształtowania tego portfela. Konieczna jest transformacja banków spółdzielczych w instytucje aktywnie poszukujące najbardziej dochodowych klientów, będące w stanie w szybkim czasie zaoferować produkty dostosowane do ich potrzeb. Nie da się tego zrobić bez zmiany sposobu działania, co oprócz zmian w strukturze organizacyjnej może również wymagać rozwoju kompetencji pracowników. Z drugiej strony niezbędna jest pogłębiona analiza kosztów działania, w tym również ocena rentowności poszczególnych placówek banku.

Bibliografia

- Biuro Informacji Kredytowej. (2020, 24 czerwca). *Pierwsze objawy koronawirusa widoczne w zaległościach przedsiębiorstw – dwa razy szybszy niż zwykle wzrost przeterminowanych zobowiązań – do 33,73 mld zł*. Pobrane z <https://media.bik.pl/informacje-prasowe/530870/pierwsze-objawy-koronawirusa-widoczne-w-zaleglosciach-przedsiębiorstw-dwa-razy-szybszy-niz-zwykle-wzrost-przeterminowanych-zobowiazan-do-33-73-mld-zl>
- Biuro Informacji Kredytowej. (2021, 28 stycznia). *BIK – podsumowanie 2020 r. na rynku kredytowo-pożyczkowym i perspektywy na rok 2021*. Pobrane z <https://media.bik.pl/informacje-prasowe/638051/bik-podsumowanie-2020-r-na-rynku-kredytowo-pozyczkowym-i-perspektywy-na-rok-2021>

- Coface. (2021, 7 stycznia). *Roczny raport upadłościowy Coface – niewypłacalności przedsiębiorstw w Polsce w 2020 roku*. Pobrane z <https://www.coface.pl/Aktualnosci-i-media/Biuro-prasowe/Roczny-raport-upadlosciowy-Coface-Niewypłacalnosci-przedsiębiorstw-w-Polsce-w-2020-roku>
- European Central Bank. (2020a, 20 kwietnia). *Konferencja prasowa, Christine Lagarde, prezes EBC, Luis de Guindos, wiceprezes EBC*. Frankfurt nad Menem. Pobrane z <https://www.ecb.europa.eu/press/pressconf/2020/html/ecb.is200430~ab3058e07f.pl.html>
- European Central Bank. (2020b, 10 grudnia). *Konferencja prasowa, Christine Lagarde, prezes EBC, Luis de Guindos, wiceprezes EBC*. Frankfurt nad Menem. Pobrane z <https://www.ecb.europa.eu/press/pressconf/2020/html/ecb.is201210~9b8e5f3cdd.pl.html>
- Federal Open Market Committee. (2020a, 3 marca). *Federal reserve press release*. Pobrane z <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/monetary20200303a1.pdf>
- Federal Open Market Committee. (2020b, 15 marca). *Federal reserve press release*. Pobrane z <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/monetary20200315a1.pdf>
- Federal Open Market Committee. (2020c, 23 marca). *Federal reserve press release*. Pobrane z <https://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/files/monetary20200323a1.pdf>
- Główny Urząd Statystyczny. (2021). *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w 2020 r. Analizy statystyczne 12/2020*. Pobrane z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/informacje-o-sytuacji-spolesczno-gospodarczej/sytuacja-spolesczno-gospodarcza-kraju-w-2020-r-1,104.html>
- Komisja Nadzoru Finansowego. (2021). *Dane miesięczne sektora bankowego – styczeń 2021*. Pobrane z https://www.knf.gov.pl/?articleId=56224&p_id=18
- Komitet Stabilności Finansowej. (2020, 21 września). *Komunikat Komitetu Stabilności Finansowej po posiedzeniu dotyczącym nadzoru makroostrożnościowego nad systemem finansowym*. Pobrane z <https://www.nbp.pl/nadzormakroostroznosciowy/komunikaty/2020-09-21.aspx>
- Narodowy Bank Polski. (2020a). *Operacje Narodowego Banku Polskiego*. Pobrane z https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/dzienne/przetargi_na_bony.html
- Narodowy Bank Polski. (2020b). *Sytuacja na rynku kredytowym wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych I kwartał 2020 r.* Pobrane z https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rynek_kredytowy_2020_1.pdf
- Narodowy Bank Polski. (2020c). *Sytuacja na rynku kredytowym wyniki ankiety do przewodniczących komitetów kredytowych I kwartał 2020 r.* Pobrane z https://www.nbp.pl/systemfinansowy/rynek_kredytowy_2020_1.pdf
- Narodowy Bank Polski. (2020d). *Szybki monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*. Pobrane z https://www.nbp.pl/publikacje/koniunktura/raport_3_kw_2020.pdf
- Narodowy Bank Polski. (2021). *Podaż pieniądza M3 i czynniki jego kreacji*. Pobrane z https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/pieniezna_i_bankowa/m3.html

- Rada Polityki Pieniężnej (2020a, 17 marca). *Informacja po posiedzeniu Rady Polityki Pieniężnej*. Pobrane z https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/files/rpp_2020_03_17.pdf
- Rada Polityki Pieniężnej. (2020b, 8 kwietnia). *Informacja po posiedzeniu Rady Polityki Pieniężnej*. Pobrane z https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/files/rpp_2020_04_08.pdf
- Rada Polityki Pieniężnej. (2020c, 28 maja). *Informacja po posiedzeniu Rady Polityki Pieniężnej*. Pobrane z https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/files/rpp_2020_05_28.pdf
- Związek Banków Polskich. (2020a, 6 maja). *Wolniej rośnie liczba wniosków o odroczenie płatności rat kredytowych*. Pobrane z <https://zbp.pl/Aktualnosci/Wydarzenia/Wolniej-rosnie-liczba-wnioskow-o-odroczenie-platnosci-rat-kredytowych>
- Związek Banków Polskich. (2020b, 30 lipca). *Raport. Stan wdrożenia przez polskie banki instrumentów wsparcia publicznego dla klientów biznesowych w okresie COVID-19 w ramach programów krajowych (Tarczy Antykryzysowej COVID-19) oraz unijnych (tzw. Pakietu UE)*. Pobrane z https://www.zbp.pl/getmedia/97ca9bce-61b3-4f11-bb2e-22d7acc0264b/RAPORT_ZBP_STAN-WDROZENIA-INSTRUMENTOW-PUBLICZNYCH-Z-BANKAMI-WS-COVID19_na-koniec-lipca-2020